

Isszai Csodzan: *A macska fantasztikus tudománya* – avagy a szamurájok gondolatvilága*

1. Szamurájok és a japán kultúra

A japán kultúrtörténet fejlődésében mintegy hétszáz éven keresztül tartó uralkodásával meghatározó szerepet játszó szamurájok gondolatvilágának jobb megismerése Japán kutatásának egyik alaptémája, a japán kultúra igazi megértésének alapja lehet. Ugyanis a szamurájok nem csak uralkodtak fegyveres erejük révén, hanem saját képüknek megfelelő intézményrendszert hoztak létre, igyekeztek saját izlésüknek tetsző kultúrát teremteni s művelődni. Az ő érdeklődésük és lelkes gyakorlásuk nagyban elősegítette a zen-buddhizmus elterjedését Japánban, támogatással fejlődött művészi szintre a *nó*-színház. A *haikai* irodalom, a *csanoju* teaszertartási művészet kialakulása, konfúciánus tanok, taoista gondolatok, sintó-ista elméletek tanulmányozása, elsajátítása, amely a mai japán kultúra alapjait képezi, mind a szamurájok uralkodása alatt formálódott ki olyanná, ahogyan máig él.¹

Japán történetének ismeretében nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy a szamurájok gondolatvilágának megértése nélkül nem lehetséges igazából megérteni a japán kultúrát, a japán embereket, a maiakat is bele értve, különösen az idegenek számára, mivel a kultúrát az ember teremti, s az ember cselekedeteit kimondott, ki nem mondott életfilozófiája határozza meg, amely külső és belső adottságai révén megformálódik az emberben.

Fontossága ellenére, ha a szamurájok gondolatvilágáról esik szó, eddig legfeljebb a 武士道 *busidó*, a szamurájok írott-íratlan magatartás kódexének tanulmányozásáig terjedt a figyelem, vagy az annak elméleti alapjául szolgáló konfúciusi tanok kutatása, valamint az ezen alapuló elméletek sokaságának tanulmányozásáig. Nem nagyon foglalkoztak sem Japánban, sem külföldön a kutatók azzal, ami az ilyen *busidó* féle gondolatnak az alapját, a kiinduló pontját képezi, jelesen a szamurájoknak a 武 *bu* fegyveres erő, vagy 武術 *budzsu*, a fegyverforgatási tudományáról alkotott gondolataival, ami mindig is a szamuráj gondolatvilág

* Jelen dolgozat a Japan Foundation Fellowship Program keretében tett tanulmányút egyik eredménye, és az MBS elnöke, Szaitó Morijosi úr könyvadománya segítségével készült.

1 Ld. pl. Jamadzsi Maszanori, *Japán – Történelem és hagyományok*. Budapest, 1989.

nélkülözhetetlen alapértékét képezte a "文武兩道 *bunbu rjódó* az írástudás és fegyverkezelés együttesen" fogalmával összefoglalva. Ennek jelentőségére az utóbbi időben kezdtek felfigyelni olyan neves eszmetörténészek is mint Nakamura Hadzsime, Minamoto Rjóen, s érdekes eredmények is születtek, mint a *budó*-történész Nakabajasi Sindzsi vagy az eszmetörténész Takahasi Szuszumu tanulmányai.²

A szamurájok 武 *bu* gondolatának tanulmányozása például az eddigi japán eszmetörténeti leírásnál – amely rendszerint a sintó gondolatra, buddhista eszmetörténetre és konfúciánus eszmetörténetre csoportosítva taglalja a japán eszmetörténetet – sokkal gazdagabb képet tár elénk a sokszínű kínai gondolatok japáni feldolgozását illetően is, hogy milyen jól ismerték a taoista gondolatot, a jin-jang filozófiát, s hogy milyen eredetivé, sajátjukká tették a saját élet-halál tapasztalatokon keresztül a kínai és indiai eredetű idegen gondolatokat is.

2. Isszai Csodzan és műve

A fent említett szempontból 佚齋樗山 Isszai Csodzan egy 1727-ből származó írása, 「猫の妙術」 "*Neko no mjódzsucu* A macska fantasztikus tudománya"³ érdekes és tanulságos lehet ahhoz, hogy némi képet kaphassunk a szamurájok 武 *bu*-gondolatairól.

Ezt az írást sokan az 一刀流 *Ittórjú* nevű kardvívó iskola⁴ 伝書 *denso*, a

2 Ld. pl. Nakamura Hajime, *Ways of Thinking of Eastern Peoples, India, China, Tibet, Japan*. Honolulu, 1985; Minamoto Rjóen, *Bunka to ningenkeiszei Kjókugaku daidzensú I*. Tokió, 1982; Nakabajasi Sindzsi, *Budó ronkó*. Ibaragi, 1987; Takahasi Szuszumu, *Jagjú sinkagerjú heihó denso no siszótaikei (dai 1 bu) -Daiicsi denso no kaidoku to simpóron* -, 'Tecugaku, siszó ronsú dai 15 go'. Ibaragi, 1990; Ómori Maszanobu, *Budzucu denso no kenkjú*. Tokió, 1991.

3 Isszai Csodzanról ld. pl. *Budó no meicsó*, Vatanabe Icsiró szerk. Tokió, 1979.; *Isszai Csodzan sú, Szóso Edo bunko 13*, Iikura Jóicsi szerk. Tokió, 1988; Ómori Szógen, *Ken to zen*. Tokió, 1989; Okada Kadzuo, *Kendó no bunka*. Tokió, 1982. *Neko no mjódzsucu* szövegkiadásai; *Budó no meicsó*, Vatanabe Icsiró szerk. Tokió, 1979; *Nihon budó taikai dai 9 kan*, Imamura Josio szerk. Tokió, 1982; Jamada Dzsirokicsi, *Sinsin síjó Kendó sóso*. Tokió, 1976.

4 A Tokugava sógun-család által 柳生流 Jagjúrjú-irányzat mellett családi irányzatként gyakorolt és tanulmányozott 劍術 *kendzsuc* azaz kardvívás irányzata, amelynek alapítója 伊藤一刀齋景久 Itó Ittósza Kagelhisza, akinek pontos születési és halálozási dátuma nem ismeretes, de az egyik tanyítványa, 小野次郎右衛門忠明 Ono Dzsiróemon Tadaaki (?-1628) 徳川家康 Tokugava Iejaszu (1542-1616) fiának, 秀忠 Hidetadának (1579-1632) kardvívómestere lett. Az irányzat nevének 一刀流 *Ittórjú* elnevezéséről az irányzat irataiban (伝書 *denso*) a következők olvashatók: "*Ittórjú to iu va, madzu, hitotacsi va icsito okorite*

hagyomány könyvének, azaz az irányzat fontos elméleti és gyakorlati eljárásokat tartalmazó önálló írásának tartották, mert olyan híres személyiség mint 山岡鉄舟 Jamaoka Tessú (1836-88), aki a Meidzsi Restauráció nagy politikai viharában 勝海舟 Kacu Kaisúval (1823-99) együtt a Tokugava sógunátus oldalán nagy szerepet játszott, és egyben ennek a kardforgatás iskolának nagynevű mestere is volt, nagy szeretettel olvasta, és nagy gonddal őrizte meg, s olyan kéziratok példányok is léteznek, amelyek csak ezt a részt tartalmazzák. Valójában azonban Csodzan 1727-ben fanyomatban kiadott tíz kötetes 田舎莊子 *Inaka szódzsi* Vidéki szódzsi-já-nak egyik fejezete volt.

Az "*Inaka szódzsi*" az Edo korszakban is ritka, a taoista filozófiáról szóló írások egyike volt, amely a mély tartalmú és nagynehezen érthető mivoltáról híres kínai 莊子 Szósi (*Csuangce*) filozófiának az állatmese formát kölcsönző egyszerű, világos japán nyelvre való áültetése volt. Az írás nagy sikert aratott, szerzőjét, Csodzant – akkor hatvannyolc éves – egyszerre közkedvelt íróvá emelte, aki aztán a várakozásoknak megfelelően egymás után jelentette meg a népszerű írásokat nyolcvanhárom éves korában bekövetkezett haláláig. Ma ismert írásai: 田舎莊子 *Inaka szódzsi*, 10 kötet, 河伯井蛙文談 *Kahaku szeia bundan*, 3 kötet, 天狗芸術論 *Tengu geidzsucu ron*, 4 kötet (német fordítása: Reinhard Kammer, *Zen in der Kunst, das Schwert zu führen*, 1985; angol fordítása: *The way of the Sward: The Tengu-Geijutsu-Ron of Chozan Shissai*. Tr. by Betty J. Fitzgerald, 1986. Sajnos a szerző nevét mindkét fordítás hibásan Shissaiként adja), 六道士会六 *Roku dósi*

dzsú to ovaru, dzsú to okorite icsi to oszamaru tokoro nari, jueni banjúbucu o kadzójuru to iedomo, migi no tokoro nari. Naraiukabete miruni moto no itó to unun. Az, hogy Ittórjú-nak mondjuk, azt jelenti, hogy egy kardforgatás egyként indul és tűként fejeződik be, s tűként indulva egyként fejeződik be. Ezért, hogyha számtalan dolgot számlálunk, a fent említettek szerint vannak. A tanultakat végiggondolva, azt látjuk, hogy mind az eredeti egy kardban teljeseznek be." (一刀流兵法仮字書 *Ittórjú heihó kanagaki*, Nihon budó taikai 2. kötet.)

"Szate Ittórjú to nadzuketaru vake va, madzu, hito no issin no nusi va kokoro nite, kono kokoro to iu taiso jori me o mo hatarakasi, teasi o hatarakaszete, sudzsú szamadzama no jó o taszu mono nari. Kendzsucu mo issin jori deru mono nareba, hontai o kokoro ni katadorite itt ó to nadzukete, szono hitocu jori site sudzsú szamadzama no hataraki o mi no szuszumi siridzoku tokoro ni aravaszú. Nos, hogy miért nevezték Ittórjú-nak, először is azért volt, mert az ember testének ura a lélek, s ezáltal a léleknek mondott vezér által szemünket is működtetjük, és kezünket, lábunkat működtetjük, s így mindenféle különböző dolgokat, munkákat végezzük. Mivel a kardforgatás is egy testből indul ki, az igazi alapját *kokoro*-nak, léleknek véve Ittó-nak nevezték, és ebből az *egyből* mindenféle működés a test előrehaladásában és a hátrálásában jelenik meg. (剣術口伝書 *Kendzsucu kudenso*, Nihon budó taikai 2. kötet.)

Ezek a megfogalmazások minden bizonnyal a régi kínai alapgondolat, a 太一 *taiicu* alapján keletkezettek, amely a jin-jang filozófiában a világegyetem megteremtődésének eredeti ős-állapotát jelenti.

kairoku, 5 kötet, 英雄軍談 *Eijū gundan*, 5 kötet, 再来田舎一休 *Szairai inaka Ikkjú*, 4 kötet, 地蔵清談漆刷毛 *Dzsidzó szeidan urusibake*, 6 kötet stb.

Csodzant valódi nevén 丹羽十郎左衛門忠明 Niva Dzsúródzaemon Tadaakinak hívták, a simofusza-i (mai Csiba prefektúra) 関宿藩 Szekijado han urának, Kudze jamato no kaminak háromszáz *kokus* (1 *koku* = kb. 180 liter) hűbéres szamurája volt. 旗奉行 Zászló-biztos és más tisztséget töltött be ura szolgálatában. Edoban született 1659-ben, s amikor megjelentette az *Inaka szó-dzsi*-t, ahogy már említettem, 68 éves volt. Bár szakmáját illetően nem hivatásos író, nagy íráskészséggel megáldott ember volt, s nem csak a hadtudományokban és a 武術 *budzsucu*, a fegyverforgatás tudományában volt jártas, hanem a sintó gondolatokban, konfúciánus tanokban és buddhista filozófiában is igen tájékozott volt, s ráadásul 老子 *Laoce*, 莊子 *Csuangce* filozófiájában valamint a zen-buddhizmusban is nagy tudással rendelkezett. Az írói név 樗山 Csodzan 樗 *Cso-ja* is a 莊子 *Csuangce* egyik fejezetéből való. (Egy hasznavehetetlen óriási fa neve.⁵)

Csodzan élete utolsó tíz valahány évét nagy erővel az írásnak szentelte, de írásai tanúsága szerint erre felvilágosítói, nevelői szándéka hajtotta, nem valami írói ambíció. Első írása is eredetileg csak kézirat formában barátok, ismerősök körében forgott. Csak saját gyermekeinek, utódainak szánta. De a kiadók tudomására jutva sokak kívánságára került kiadásra. A többi írása is hasonló unszolásra jelent meg. A mű hatása azonban olyan nagy volt, hogy nem csak a taoista írások és más tanok tanulmányozására hívta fel a figyelmet és serkentette ezt a korabeli hivatalos 朱子学 *Susigaku*, azaz konfuciónus 朱熹 Csusi (1130-1200) irányzatának⁶ tanulmányozásával szemben, hanem később az Edo-kori irodalmi műfajok egyike, a 談義本 *dangibon*,⁷ a szatirikus, humoros tanmesék kialakulására is nagyban hatott.

Csodzan írásainak jobb megértéséhez igazság szerint a taoista filozófiáról, különösen a 莊子 *Csuangce*-ről is kellene néhány szót szólni, de ez más dolgot igényelne, itt csak annyit említenék, hogy a 莊子 *Csuangce* szerzője

5 樗 *Cso* 「莊子 逍遙遊篇 五」, Szódzsi. Tokió, 1991.

6 *sushigaku*: 朱熹 Csusi (1130-1200) által összefoglalt konfuciónus irányzat, amelynek elméleti alapfogalma a 氣 *ki* és 理 *ri*. *Ki* a lét, *ri* a lét alapja, törvénye. Tanai a magartatási szabályokat és erkölcsi kötelességeket hangsúlyozzák. Így a feudális rendszer ideológiájaként a Ming és Csing Kínában, valamint a Li dinasztia-kori Koreában és az Edo-kori Japánban is a hatalom részéről szinte kizárólagosan támogatott irányzatként erőteljesen tanulmányozták.

7 談義本 *dangi bon*: a 18. század második felében nagy népszerűséget szerzett szatirikus, komikus Edo-kori irodalmi műfajok egyike. E műfaj első műve Dzsókanbó Kóa *Imajó heta dangi-je* (1752) volt.

莊周 Csuang-csou az i.e. 4. sz.-ban élt a hadakozó fejedelmek korszaka közepén Közép-Kínában. A jelenleg olvasható 莊子 *Csuangce*-t a 4. században 郭象 Kuo-siang szerkesztette össze. A Tang korban (618-907), amikor a taoista hitet államvallás szintre emelték, a 莊子 *Csuangce* is kedvelt olvasmány lett a korabeli értelmiségiek körében. Közben az Indiából átkerült buddhizmussal is kapcsolatba került, s a Kínában fejlődött zen-buddhizmus kialakulásához tartalmilag is nagyban hozzájárult.⁸

Japánban már a Heian korszak idejében (794-1185) szűk körben olvasni kezdték, de a Kamakura (1185-1333) illetve a Muromacsi (1336-1573) korszakban főleg az ún. 五山 Godzan templomokhoz⁹ tartozó zen-szerzetesek szeretettel olvasták a kínai Déli Szung-beli 林希逸 Lin-siji *Csuangce-kommentár*-ja (莊子口義 *Csuangce kouji*) segítségével. Csodzan is ezt a kommentárt használta.

3. A macska fantasztikus tudománya

Volt egy Sóken¹⁰ nevű kardforgató. Egy óriási patkány fészkelte be magát a házába, és fényes nappal szaladgált a szobában. A ház gazdája, hogy ne szökjön meg, megpróbálta az összes szobaajtót bezárva macskájával elkapatni a patkányt. A patkány nekiment, a macska pofájának ugrott és belemart. A macska nyávogva elfutott. Látva, hogy ez így nem megy, a környékbeli sok hírneves macskát összegyűjtötte és a szobába behajtott. A patkány elhelyezkedett a szoba főhelyének sarkában, és ha a macskák megközelítették, rájuk támadt, harapdálta őket. Rettenetes vicsgó pofájától a macskák mind megijedtek, s nem mertek nekimenni. A gazda mérgében maga fogta a fakardot, és üldözte a patkányt, hogy megölje, de a patkány mindig kicsúszott a keze alól, s nem találta el kardjával. A tolóajtókat, papíros szélvédőket össze-vissza vagdosta, de a patkány olyan gyorsan átugrott rajtuk, mint a villám. Sőt olyannyira erőteljes volt, hogy ha nem igyekeznek, a gazda arcára ráugorva megharapná még őt is. Sóken nagyon izzadt, odahívta szolgáját, s azt mondta neki: Azt hallom, hogy innen kb. egy kilométernyire van egy rendkívüli macska, azt kérd kölcsön, és hozd ide. És rögtön elszalasztotta az embert érte. Ámde a hozott macska nem látszott okosnak, s reakciója is valahogy bambának tűnt. Kissé kételkedve de azért az ajtót kinyitva betette a macskát a szobába, mire a patkány összehúzódva megmerevedett. A macska lomhán odament, és minden nehézség nélkül szájába kapta a patkányt, s

8 Ld. Yamaji Masnori, *Sugjó – Test és lélek edzése*, Keletkutatás, 1993 ősz.

9 五山 Godzan: Zen-buddhista öt fő templom Kamakurában és Kiotóban.

10 Sóken 勝軒: Beszédese név. Az első írásjegy győzelmet jelent, a második a művészi nevek gago-ja, azaz művészi 'névképzője'.

kihozta.

Azon az estén az előbbi macskák összegyűltek a házban és az öreg macskát főhelyre kérve előtte térdelve hasáltak, s nagy alázattal kérdezték őt, mondván, hogy "Mi rendkívüli hírnevet élveztünk, s ezen az (szakmai) úton keményen edzettünk, tökéletesítettük a tudásunkat és fentük körmeinket, hogy ne csak a patkányokat, hanem még a menyéteket és vidrákat is összezúzzuk. Eddig soha nem tudtuk, hogy ilyen erős patkány létezik. Uraságod vajon miféle tudománnyal győzte le azt oly könnyedén? Ha lehet kérnünk, legyen szíves Uraságod csodálatos tudományát nekünk átadni". Így nagy alázattal szóltak hozzá.

Az öreg macska nevetve mondta: Fiatal macskáim, mindnyájan nagyon is gyorsan, ügyesen dolgoztatok, de mivel még nem ismeritek a 正道の手筋 *sódó no teszudzsi*-t, a helyes, észszerű és racionális fogásokat, a váratlanul találkozó vereséget szenvedtetek. Azonban előbb hadd halljak a ti eddigi *sugjó*-tokról,¹¹ edző-tanulmányaitokról.

A macskák közül egy fekete, vad, erős macska előlépett és elmodta: Én, aki patkányfogó családban születtem, s elszántan edzettem ezen az (szakmai) úton, két és fél méteres szélvédőkön ugrom át, kis lyukakon keresztül átsuhanok, kölyökkorom óta a gyors fogásoktól az akrobatikus fogásokig nincsenek olyan fogások, amiket ne sajátítottam volna el. Vagy színlelve,¹² hogy szundikálnék, vagy hirtelen pattanva, nem volt soha, hogy ne sikerült volna elejtenem még a gerendákon és az ereszekon futkosó patkányokat is. Ennek ellenére azonban, a mai napon váratlanul rettentő erős patkánnyal kerültem szembe, és életemre szóló csúfos vereséget szenvedtem, ennél nagyobb megalázó, bosszantó dolog nincs.

Az öreg macska mondja: Óh, az, amit elsajátítottál, csupán testmozgás, technikai fogás.¹³ Ezért még mindig nem tudod elfelejteni ügyeskedő szándékodat. A régi mesterek azért tanították a fogásokat, a mozgásformákat, hogy megértessék tanítványaikkal annak a helyes útirányát (道筋 *micsiszudzsi*). Ezért a mozgásformák, fogások egyszerűek és egyben mély igazságot tartalmaznak.¹⁴ A kései mesterek csak a mozgásformákkal foglalkozva különböző fogásokat ötltek ki, az ügyeskedést végsőkig fejlesztették, mondván, hogy ha így jön, akkor úgy reagálunk erre stb, és a régieket elégtelennek minősítették, okoskodtak,¹⁵ s végül

11 *sugjó* 修行: edző, nevelő gyakorlás valamin. Ld. Yamaji Masanori, *Sugjó – Test és lélek edzése*, Keletkutatás, 1993 ősz.

12 *hjóri o kure* 表裏をくれ: *hjó* külső látszat, *ri* belső gondolat, így csalást, taktikus eljárást jelent.

13 *sosza* 所作: játszás, eljárás.

14 *siiri* 至理: végső igazság, alapigazság, törvény, princípium.

15 *szaikaku o mocsi* 才覚を用い Itt az ún. 華法剣術 *kahókendzsucu*-t kritizálja, amely túlzásba vitte a formagyakorlást, majdnem mutavány szinten, feledve a kardvívás eredeti

mozgásvetélkedővé süllyedtek, és kifogyva a jobb ügyeskedő fogásokból nem tudtak már mit tenni tovább. A kisszerű emberek, akik csak az ügyes fogásokat keresik és okoskodással vannak elfoglalva, mind így járnak. A tudás a lélek (心 *kokoro*) működése,¹⁶ de ha az nem alapszik a 道 *dó*-n,¹⁷ az alapigazságon, és csupán csak ügyességet céloz, akkor kezdetét veszi a hamisságba esés, s inkább kártevővé válik az előbbi tudás. Eszerint a mondottak szerint önmagadat vizsgálj meg, és jól gondold végig a dolgot.

Egy másik, tigris szőrzetű nagy macska előlépett, s mondja: Ahogy én gondolom, a harci tudomány (武術 *budzsucu*) *ki* állapotát (氣然 *kidzen*) nagyra tartja. Ezért régóta nevelgettem, edzettem a 氣 *ki*-t.¹⁸ Most a *ki*-m erős és kiterjedt, s mintha kitölténé az eget és földet. Az ellenséget lábam alá taposom, s előbb legyőzöm az ellenséget, és azután előre nyomulok. A hangot követem, és reagálok a zúgásra, s jobbra balra mindig megfelelően válaszolok a patkány helyzetváltoztatására. Amikor a fogásokat használom, nem gondolok rájuk (心なくして *kokoronakusite*), hanem a fogások maguktól kibuggyanak. A gerendán futkosó patkányokat merev nézésemmel leejtem a gerendáról, s elkapom őket. Azonban az a kemény patkány formátlanul jött felém, és nyomtalanul elment. Vajon ez mi lehet?

Az öreg macska mondja: Amit te gyakoroltál, az a 氣 *ki* lendületén lovagolva történő munkálkodás. Természetesen a saját *ki*-erődben bízol.¹⁹ Ez jó tudásnak látszik, de valójában nem igazi jó tudás (善の善なるものにあらず *dzen no dzen naru mono ni aradzu*). Ha szétzúzva (az ellenség *ki*-erejét) akar előre nyomulni, akkor az ellenség is széttörve (a te *ki*-erődet) jön feléd. És ha széttörhetetlen, akkor mit lehet tenni ellene? Ha rá borítva (*ki*-erődet) akarod legyűrni az ellenséget, az ellenség szintén rád borítja az erejét. Ha ráboríthatatlan, mit lehet tenni? Vajon csak Én vagyok-e az erős, és az ellenség mind gyöngé lenne? Az, amit úgy érzel, hogy erős és kiterjedt, s az eget és a földet kitölti, mind a *ki* külső látszata (氣の象 *ki no so*).²⁰ Bár hasonlít a 孟子 *Módzsi* (*Mengce*) kiterjedt

gyakorlati céljait. Ez nyilvánvalóan az Edo-kori békés életet tükrözte.

16 *sai* va *kokoro no jou* 才は心の用: *sai* tudás, képesség; *kokoro* lélek; *jou* működés

17 Ld. Yamaji Masanori, *Sugjó – Test és lélek edzése*, Keletkutatás, 1993 ősz.

18 *ki o neru* 氣を錬る: 氣 *ki* a világegyetem mindenségét megeremtő ősi 'anyag', amely a régi kínai gondolatban megfogalmazódott egyik alapfogalom. Ld. *Ki no szjó – Csúgoku ni okeru szidenkan to ningenkan no tenkai*. Onodzava Szeiicsi, Fukunaga Micudzsi, Jamanoi Jú szerk. Tokió, 1991.; Kuroda Gendzsi *Ki no kenkjú*. Tokió, 1987.; *Ki no szekai – Tokió daigaku kókai kódza 50*. Tokió, 1991.; Juasza Jaszuo, *Ki tova nanika*. Tokió, 1991.; Ikegami Sódzsi, *Ki no fusigi*. Tokió, 1991.; *Ki to ningen kagaku*. Juasza Jaszuo szerk. Tokió, 1991.

19 *vare ni tanomu koto ari* 我に恃むこと有り [莊子、達生、八], *Szódzsi*, Tokió, 1990.

20 *ki no só nari* 氣の象なり: 象 *só* külső forma, alak.

ki-jéhez²¹, valójában más. A menciusi *ki* az erősség mellett a tisztán látó szemmel is rendelkezik.²² Tied pedig lendületen lovagoló erősség. Ezért a működése, hatása is más. Ez olyan különbség, mint a Jangce folyó és a Sárga folyó állandó folyása és egy éjszakai pillanatnyi áradás lendülete között van. Ha van olyan, ami nem ijed meg a *ki*-erőtől, akkor mit lehet csinálni vele? Van olyan, hogy a szorult patkány megharapja a macskát.²³ Az (patkány) a halálbiztos szorult helyzetben nem számíthat semmire. Elfelejtí az életét, elfelejt mindenféle vágyakozást, győzelemre sem, vereségre sem gondol. Nincs benne olyan gondolat, hogy a testét épségben tartsa. Így az akarata olyan kemény, mint a fém. Ilyeneket hogyan lehetne a *ki*-lendületével (氣勢 *kiszeti*) legyőzni?

Most egy hamuszürke színű, kissé öreg macska lépett elő csendesen és szólt: Ahogy méltóztatik mondani, hiába erőteljes a 氣 *ki*, van ennek alakja (*katacsi* 象). Aminek van alakja, az látszik, bármilyen halvány homályos is. Én oly rég edzem, nevelem a lelkemet (心 *kokoro*). Nem mutat ki erőt (a 氣 *ki*-m), nem harcol, nem ütközik dolgokkal, nem ellenkezik az ellenféllel, és finoman befogadja az ellenfelet.²⁴ Ha az ellenfél erővel támad, én finoman békésen hozzásimulok, s követem őt. Az én tudásom olyan, mintha egy függöny befogná a kő-golyót. Egy erős patkány hiába akar ellenségeskedni, nem találja a támadópontot. Azonban az a mai patkány az erőnek sem hódolt, a békés hozzásimulásra sem reagált, jövemenése csodásan fürge volt. Én még sosem láttam ilyet.

Az öreg macska mondja: Az a harmónia 和 *wa*, amelyről te beszélsz, az nem természetes harmónia, hanem egy gondolatból kreált harmónia, hozzásimulás. Bár az ellenfél éles *ki*-jét akarod elkerülni, ha kicsit is ezzel a gondolattal leszel elfoglalva, rögtön észreveszi ezt az ellenfél. Ha az akaratoddal akarsz harmonizálni, a 氣 *ki* zavaros lesz, s ez majdnem a lustálkodással válik egyenlővé. Ha rá-gondolással cselekszik, akkor a természetes ráérzést (自然の感 *sidzen no kan*) meggátolja. Amikor a természetes ráérzés gátolva van, vajon honnan keletkezhet a 妙用 *mjójú*, csodálatos titokzatos működés? Csak akkor nincs nekem külső alakom (象 *katacsi*), amikor sem rá nem gondolok, sem nem cselekszem

21 *Módzsi no kózen no ki* 孟子の浩然の氣：敢問、何謂浩然之氣、曰難言也、其為氣也、至大至剛以直、養而無害則塞于天地之間、其為氣也、[孟子、公孫丑、章句上] *Mengce* azt tanítja, hogy az ember eredeti *ki*-jét eréllyel és erkölccsel kell nevelni, erősíteni, *Csuangce* pedig azt, hogy 無為自然 *mui sidzen*, azaz szándékosság és tett nélkül az eredeti tiszta *ki*-t kell megőrizni, nevelni. *Módzsi*, Tokió, 1991.

22 *mei o nosete* 明を載せて：目徹為明。[莊子、外物 九], *Szódzsi*, Tokió, 1990.

23 *kjúszo kaette neko o kamu* 窮鼠却つて猫を噛む：死不再生、窮鼠噛猫[塩鉄論、刑法]; 窮寇勿追。[孫子、軍争], *Szonsi*, Tokió, 1991.

24 *aivasite motoradzu* 相和して不戾：nem ellenkezik az ellenféllel, de harmonizál; a lélek működésének ruganyosságát jelenti.

akarattal, és ráérezést követve dolgozom. Amikor nincs külső alakom, az ég alatt nincs ellenfelem, aki velem szemben megállhat.

Azonban a mondottak ellenére nem arról van szó, hogy amiket ti elsajátítottatok, mind haszontalan dolgok lennének. Mivel a 道 *dó*, azaz az ősz-princípium és 器 *ki*, azaz alak²⁵ mindig együtt vannak, mozgások, fogások (所作 *sosza*) is tartalmaznak alapigazságot (至理 *siiri*). A 氣 *ki* a testet működteti, ha a 氣 *ki* erős és kiterjedt, akkor végtelenül meg tud felelni a dolgoknak, és ha harmonizál, akkor az erőt nem engedi harcolni, s fémdarabokkal és kődarabokkal ütközve sem törik össze. Azonban ha csak egy cseppet is az akarat mutatkozik, akkor mind szándékossá válik. Ez nem az ősz-princípium természetes megvalósulása. Ezért az, akivel szemben állsz, nem hódol tisztelettel neked, s táplálja benne az ellenségeskedő lelkiületet. Vajon milyen tudományt alkalmazzak? Csupán 無心 *musin*,²⁶ a semmi-lélek legyenek, és természetesen, spontán reagáljak.

De a 道 *dó* (tao) végtelen. Nem szabad úgy venni, hogy az a tökély állapot, amit én mondtam. Réges régen az én szülőfalum szomszéd falujában volt egy macska. Mindig szundikált, és *ki*-erőnek (氣勢 *kiszei*) nyoma sem volt rajta. Olyan volt, mintha fából lenne.²⁷ Emberek nem látták, hogy egyetlen patkányt is elkapott volna. Mégis, akárhol is lett volna, ahol ő volt, a környékén egy patkány sem volt. Én hozzá mentem és megkérdeztem, hogyan csinálja. A macska nem válaszolt. Négyyszer is megkérdeztem, de egyszer sem válaszolt. Nem nem válaszolt, hanem nem tudta, hogy mit kell válaszolni.²⁸ Ebből megtudtam, hogy aki tudja, az nem mondja. Aki mondja, az nem tudja.²⁹ Az a macska önmagát elfelejtette, és 無物 *mubucu*³⁰ semmit nem hordozóvá változott. Ez az, hogy 神武にして不殺 *sinbu ni site fuszacu* az isteni 武 *bu*-tudással rendelkezve nem

25 *dóki ikkan* 道器一貫：形而上者、謂之道、形而下者、謂之器、化而裁之、謂之變、推而行之、謂之通 [易、繫辭上], *Ekikjó*, Tokió, 1991. *Jiking* a jin-jang folytonos változását tekinti 道 *tao*-nak, vagyis azt, ami láthatlan, alakatlan, azaz még nem öltött alakot, és azt nevezik 器 *ki*-nek, ami fenomenálisan alakban jelenik meg. Ebből kiindulva Szógaku 宋学 úgy magyarázza, hogy a *tao* az eredeti létprincípiumának 理 *ri*-je és a 器 *ki* az alakban megjelenő 氣 *ki*, s ahol 氣 *ki* jelen van, feltétlenül 理 *ri* is van jelen, és ha 理 *ri* van jelen, akkor 氣 *ki* mindig együtt van jelen. (Kínai Déli-Szung kori 程伊川 Cseng-jiszen elmélete)

26 *musin* 無心：szándék, akarat, ragaszkodás stb. mindennapi érzelmektől és tudatosságtól mentes lelkiállapot. A zen-gyakorlás ezt célozza elérni. Ld. Yamaji Masanori, i.m.

27 *mokukei no kodzsi* 木鷄の故事 [莊子、達生、八], *Szódzsi*, Tokió, 1990.

28 *kotaedzaru niva aradzu. kotaurutokoro o siradzarunari.* 非不我応、不知応我也 [莊子、知北遊篇 一], *Szódzsi*, Tokió, 1990.

29 *sirumono va ivadzu iumono va siradzu* 知者不言。言者不知。 [老子、五十六章], *Rósi*, Tokió, 1963.

30 *mubucu* 無物, *muicsibucu* 無一物, olyan állapot, hogy a lélekben semmit sem hordoz.

öli meg.³¹ Én szintén messze távol vagyok tőle a tudásban.

Sóken mintha álomban lenne, ezt hallva előlépett, és udvariasan köszöntvén, a macskának mondja: Én régóta űzöm a kardforgatás művészetét, de még nem sikerült a végső tökély állapotát elérnem. Ma este mindegyiküket meghallgatva az utam lényegét megértettem, kérem, ha lehet, az űs-princípium titkaiba avasson be tovább engem.

A macska mondja: Nem. Én állat vagyok. A patkány az én eledelem. Hogyan tudhatom én, amit az emberek csinálnak. Ámde titokban hallottam valamit. A kardművészetet nem azért gyakoroljuk, hogy az embereket legyőzzük, hanem olyan tudomány ez, hogy a rendkívüli helyzetben tisztán láthassuk az életet vagy a halált.³² A szamurájoknak mindig nevelni kell ezt a lelket, a belső felkészülést, és ezt a tudományt gyakorolni és elsajátítani. Ezért először is az élet és halál alapigazságát kell magáévá tenni, s ha nincs torzulás és egyoldalúság a lélekben, és nincs gyanakvás, zavarodottság, s nem használja az okoskodást és elmélkedést, a lélek és *ki* békésen nyugalomban van (心気和平にして *sin ki vahei ni site*), nincs benne semmi, és csöndben állandó, akkor bármilyen változásra is tetszés szerint tud reagálni. Ha a lélekben egy kicsit is valamiféle dolog van, akkor alakja (状 *katacsi*) lesz ennek. Ha alakja van, akkor ellensége is van. Én/Égő (我 *vare*) is van. Szembenéznek és ütköznek, harcolnak. Ha ilyen állapotban van, akkor a változás titkos és csodálatos működése (変化の妙用 *henka no mjójú*) nem megy tetszés szerint. Az Én lelkem először halál helyzetbe kerül, és elveszíti a titokzatos világosságot (靈明 *reimei*). Hogyan tudja vidáman felállva eldönteni világosan, tisztán a küzdelmet. Háttha sikerül győzelmet elérni, akkor sem igazi győzelem, hanem csak vakgyőzelem ez. Ez nem az igazi kardtudomány célja, értelme. Amikor *mubucu*-t, azaz dolognélküli állapotot mondunk, akkor nem a makacs ürességet 頑空 *gankú*-t³³ értjük. A léleknek eredetileg sincs alakja. Dolgot nem szabad hordoznia benne. Ha kicsit is tárol valamit benne, akkor a *ki* is rátámaszkodik és egyoldalú lesz. Ha a *ki* valamira kicsit is rátámaszkodik és egyoldalú lesz, akkor már nem képes mindennek megfelelő, erőteljes és kiterjedt lenni. Így amikor valamire irányul a *ki*, akkor a kellelénél több lesz, és amikor nem

31 *sinbu ni site fuszacu* 神武にして不殺、古之聰明叡智、神武而不殺者乎。[易、繫辭上], *Ekikjó*, Tokió, 1991.

32 A szamurájok *busidó*-nak mondott filozófiájának az alaptétele azt tanítja, hogy a halállal szemben hogyan kell viselkedni, ha szamuráj mivoltához méltó akar lenni egy szamuráj. Ld. *Kójógunkan*, *Gorinmoso*, *Hagakure sú*, Szagara Tóru szerk. Tokió, 1969; Nitobe Inadzó, *Busidó*. Tokió, 1984; *Busidó*, Kacube Mitake szerk. Tokió, 1971; Szudzuki Fumitaka, *Kinszei busidó ron*. Tokió, 1991; Koga Takesi, *Busidó ronkó*. Tokió, 1974.

33 *gankú* 頑空: *gan* makacsság, *kú* üresség; 貴真空、不貴頑空、蓋頑空則頑然無知之空、木石是也。[鶴林玉露], *Budó no meicso*, Vatanabe Icsiró szerk. Tokió, 1979.

irányul, akkor elégtelen lesz. Amikor túlteng, akkor a lendület túlrad, s nem tudja visszatartani. Amikor elégtelen, akkor, éhen nem használ. Egyik esetben sem képes a változásnak megfelelni. Az általam mondott ún. *mubucu* azt jelenti, hogy nem tárol, nem támaszkodik, nem egyoldalú és ellenség sincs. *Én* sem létezik, felé m jövő dolgot követve reagál, s nyoma sincs ennek. *Jiking* mondja³⁴: nincs gondolkodás, nincs tett, csendesen mozdulatlan, ráérez és végül az ég alatt mindenségbe hat, s érvényesül. Az, aki ezt az igazságot megismerve tanulja a kardtudományt, közel van a *dó* princípiumához.

Sóken megkérdezi: Vajon mit neveznek annak, hogy nincs az ellenség, és az *Én* sem létezik?

A macska mondja: Azért van az ellenség, mert az *Én* létezik. Ha az *Én* nem létezik, akkor ellenség sincs. Az, amit ellenségnek nevezünk, eredetileg a két fél szembenállásának a neve, az ellentétesség neve.³⁵ Mint *jin* és *jang*, víz és tűz. Mindaz, aminek van alakzata, szükségszerűen ellentétes. Ha saját lelkében nincs alakzat, akkor nincs az ellentétes. Amikor nincs az ellentétes, akkor nincs az, amivel harcba keveredik. Ezt nevezik annak, hogy az ellenség sincs és az *Én* sincs. Amikor a dolog és az *Én* mindkettőt elfelejtve mélységesen csendes és nyugodt, s mindenféle kötődéstől megszabadult, ezeket megsemmisített állapotban van, békésen harmonizál és *Eggyé* válik (az egész). Ha széttöri az ellenség alakját, akkor *Én* nem tudatosul arról, (hogy széttörte). Azaz nem az, hogy nem tudja, hanem itt nem létezik szándék, gondolat, csak ráérzést követve mozog. Amikor a lélek mélységesen csendes és mindenféle ragaszkodástól mentes,³⁶ akkor a világ az *Én* világa. Ezt az állapotot hívjuk annak, hogy nem létezik a helyes, a helytelen, szeret, nem szeret, és elfogultság, megrekedés. Mindenkinek saját lelke teremti meg a nehézségeit, gyötrelmeit, a kellemességeit, a javát, a veszteséget, azaz a végzetét. Akármilyen tágas és nagy az ég és föld, nincs más, amit kell keresni, mint a saját lelke.³⁷ A régi bölcs mondotta: Ha porszem kerül a szembe, a tágas világot is öszszezsugorodottan látjuk.³⁸ Ha fejünkben, lelkünkben nincs dolog,

34 *Jiking* mondja *eki ni ivaku* : 易 无思也、无為也、寂動不動、感而遂通天下之故、非天下之至神、其孰能與於此。[易、繫辭上], *Ekikjó*, Tokió, 1991.

35 *taitai* 对待: mindkét fél szembenézően helyezkedik.

36 *budzi* 無事: 一切の妄念、執着を絶った境界。「寂然として無事にして、独り脱して無心ならば、名づけて何物とか為すと、師曰く、金剛大士と名づけん。」[伝燈録], *Budó no meicso*, Vatanabe Icsiró szerk. Tokió, 1979; *Keitoku dentó roku*, Kioto, 1984.

37 *Vö* a Buddhának tulajdonított mondattal; *Tendzsó tenga juiga dokuszon* 天上天下唯我独尊 Az ég felett és az ég alatt csak *Én* egyedül értékes. Ld. Chiko Komatsu, *The Way to Peace – The Life and Teachings of The Buddha*. Kioto, 1989; Komacu Chiko, *Vaga omou Buddha to heiva no micsi*. Kioto, 1984.

38 *ganri csiri arite sangai suboku* 眼裏有塵三界窄、心頭無事一生寬 : Ennek mondanivalója a következő: Az emberek a saját magukban lévő buddhai tulajdonságot szemük elől

akkor az egész élet békés, gazdag és tágas. Ha kicsi por kerül is a szembe, nem tudjuk kinyitni szemünket. Azért van ez, mert oda kerül a dolog, ahol eredetileg nem lévén a dolog világos. Ez a lélek példázata (ilyen a lélek). Más bölcs mondja: Akárho szétaprítódik az alak (test) a tízmillió ellenség³⁹ közé kerülve, a lélek az enyém. Bármilyen nagy ellenség sem tud mit kezdeni az én lelkemmel.

Konfúciusz mondja: Az alacsony származású, egyszerű embertől sem lehet elvenni az ő lelkületét.⁴⁰

Ha tépelődik, zavarodik a lélek (*kokoro*), ez a lélek inkább az ellenség segítségére lesz. Amit én mondok, annak csupán ez lenne a lényege. Csak önmagát megvizsgálva, saját magában keresendő. A mester csupán csak a fogásokat adja át, s megvilágítja annak a lényegét. Az igazságnak megszerzése önmagunkon múlik. Ezt *dzsitoku*, azaz az önnön elsajátításának hívjuk. Vagy *isindensin*, *kjóge becuden*,⁴¹ azaz lélektől léleknek átadásának is mondjuk. Nem arról van szó, hogy tanításoktól elszakadna, ellenkezne, hanem, hogy még a mester sem tudja átadni (ha a tanítvány önmaga meg nem világosodik). Ez nem csak a zen-gyakorlásra érvényes, hanem a konfúciusi *sinpó*,⁴² a lélekedző-neveléstől kezdve az utolsó egyszerű művészetekig az önnön elsajátítás mind *isindensin* lélektől lélekre átszállással történik. A tanítás csak azt végzi, hogy rámutat arra, és tudatja a tanítványával, ami önnön magában létezik, s ennek ellenére a tanítvány önmaga nem képes látni. Nem arról van szó, hogy a mester adja ezt. Könnyű dolog tanítani, és könnyű dolog hallgatni a tanítást. Csak az nehéz, hogy biztosan meglássa, megtalálja azt, ami önnön magában megvan, és magáévá tegye, elsajátítsa azt. Ez a *見性 kensó*⁴³, az eredendően önmagában lévő buddhai igazi természet, tulajdonság meglátása. A 悟り⁴⁴ *szatori* megvilágosodás a vadálomból való ébredés. Ezmélésnek is lehet mondanit. Nem valami külön dolog.

elvezítve csak világi dolgokkal vannak elfoglalva, ha nem lenne így, az egész életük nyugodt és tartalmas lenne.

39 *szennmannin* 千万人の敵の中：自反而縮、雖千万人吾往矣。[孟子、公孫丑], *Módzsi*, Tokió, 1991.

40 *hippu* 匹夫不可奪志 [論語、子罕篇], Rongo, Tokió, 1991.

41 *isindensin*, *kjógebecuden* 以心伝心・教外別伝: A zen-buddhizmusnak a tanításról szóló sajátos fogalma, mely azt mondja, hogy az igazság a tanításon keresztül nem adódik át, hanem lélektől lélekre, azaz a tanítványok önnön megvilágosodásával történik.

42 *szeidzsin no sinpó* 聖人の心法: Konfúciánus lélekneveléssel kapcsolatos elmélet és gyakorlat.

43 *kensó* 見性: a buddhai tulajdonság meglátása, megtalálása.

44 *szatori* 悟り: megvilágosodás Ld. Yamaji Masanori, *Sugjó – Test és lélek edzése*, Keletkutatás, 1993 ősz, Budapest.

4. Befejezésül

A fent látottakból jól kitűnik, hogy a szamurájok gondolatvilága milyen sokszínű. Az is kiolvasható ebből, hogy általában a gondoltnál sokkal rugalmasabban, eredeti módon alkalmazzák sajátjukká téve a Kínából és az Indiából származó gondolatokat. A hagyományos eszmetörténeti kutatásokban háttérbe szorult jin-jang filozófiája is erőteljesen jelen van a szamurájok gondolatvilágában.⁴⁵

Ebben a dolgozatban igyekeztem a szamurájok *bu*-gondolatának egyik aspektusát megmutatni. De mint ahogy a bevezetőben is említettem, Csodzan írása az egyik Edo-kori irodalmi műfaj kialakulására is nagy hatással volt. Az a tanulság is levonható, hogy a szépirodalmi művek, színpadi művek és eszmetörténet tanulmányozása sem igazán lehetséges a szamurájok gondolatvilágának, különösen a szamurájok értékrendjében főhelyet elfoglaló *bu*-gondolatnak jobb megértése nélkül, főként, ha tekintetbe vesszük, mily sok szamuráj származású író, költő, művész és gondolkodó található a Japán művelődés történetében.⁴⁶

45 Ld. Murajama Súicsi, *Nihon onmjódó si szószeccu*. Tokió, 1990.

46 Pl. A *nó*-mester, Konparu Udzsikacu(1575-1610) nagyon komolyan tanulta a kardvívást Jagjú Munejositól(1527-1606), s kölcsönösen átadták saját művészetük titkait egymásnak. Fia, Motonobu, valamint unokái, Sigeharu és Udzsimumu is a Jagjújú *inka*, azaz 'diplomatá' kapták. Ld. Ómori Maszanobu, *Budó to nógaku*, Rissó Daigaku Kjójóbu Kijó, Tokió, 1967; *Heihó kadenso*, Vatanabe Icsiró szerk. Tokió, 1986.